

“Bu eserlerin hepsi puzzle’ın parçaları”

Yaklaşık altı senedir Kanada’da yaşayan Erdem Taşdelen’in Galeri NON’daki ikinci sergisi “Sol Elden Bir Rica” 24 Eylül’de açıldı. Sanatçı birçok farklı malzemeyi bir araya getirdiği bu sergisinde, babasının hikayesinden yola çıkarak solaklığın tarihi üzerine yaptığı araştırmalarını ve bu eksenindeki üretimlerini izleyiciyle paylaşıyor.

NİLÜFER ŞAŞMAZER
nilufer@istanbulartnews.com

NON’daki ikinci serginizin ismi “Sol Elden Bir Rica”. Temel bir soruyla başlayalım, solak mısınız?

Hayır, ben solak değilim. Aslında serginin fikri babamın hikayesinden çıktı. Babam solak; onunla konuştuğumda çocukluğunda onu sağ elini kullanmaya nasıl zorladıklarını öğrendim. Sonrasında biraz derinlemesine anlattırdım çünkü ben küçükken bunlardan hiç bahsetmiyordu. Bir yandan, şimdi geçmişte kaldığını düşünebileceğimiz ayrımcılık şekilleriyle bugünküler arasında ne kadar tuhaf benzerlikler olduğunu fark etmeye başladım; bir metafor olarak düşünürsek hepsi eş derecede saçma. Bunun üzerine Kanada’da bir fona başvurdum, derin bir araştırma yapmaya başladım ve solaklıkla ilgili ne kadar çok malzeme olduğunu fark ettim. Bir önceki sergim daha kendiliğinden gelişmiş bir sergiydi ancak bu sergideki her şey bu sergi için yapıldı. İşlerin hepsi birbiriyle alakalı, hepsi birbirini açıklıyor diyebilirim; aynı bir puzzle’ın parçaları gibi.

Araştırma tam olarak neleri kapsıyordu? Bu süreçte neler buldunuz?

Araştırma solaklığın hem tarihteki algılanışı hem de ‘neden olduğu’na dair teorileri üzerineydi. Aslında bilim adamları hâlâ kesin olarak bulabilmiş değil sebebin; bilinmemesi de bana çok tuhaf geliyor. Bu kadar şey keşfedildi, bunu anlayamadık; ama tabii beynin kompleks işlevlerinden dolayı kesin olarak netleştirilemiyor. Araştırmaya devam ettikçe çok fazla bilmediğim birçok şey öğrendim. Mesela Ortaçağ’da bir kadının solak olması cadı olduğuna kanıt olarak alınabiliyor ve kadın sırf bu nedenden dolayı yakılıyormuş.

Dilin içinde de o kadar çok örnek var ki. Türkçede pek fazla yok sanırım ama İngilizcede bu ayrımcılıktan yola çıkan birçok kelime var. Örneğin ‘deks’ ve ‘sinestra’, Latincede sağ ve sol anlamına geliyor ancak İngilizcede bu kökten gelen ‘dexterity’ el becerikliliği; ‘sinister’ kötü, uğursuz anlamlarında. Başka dillerde de var bu tür örnekler.

Aynı zamanda deyimler de var; gerçi birçoğu artık pek kullanılmıyor sanırım ama “left handed marriage” farklı sosyal sınıflardan insanların yaptığı evlilikleri; “born on the left side of the bed” evlilik dışı çocukları tanımlamak için kullanılıyor. “Two left feet”, dans edemeyen biri için kullanılıyor.

Ben de bunları öyle bir birleştireyim ki içinde araştırma bulguları da olsun, işlerimde hep olduğu gibi bir hikaye de yer alsın istedim. Babam kendine olanları anlatırken o kadar sakın ki, keşke biraz daha sinirlense diye düşünüyorum. Tabii bu benim bütün sosyal adaletsizliklere ve ayrımcılıklara sinirlenmemin bir sonucu.

Araştırma yaklaşık ne kadar sürdü?

Yaklaşık bir sene sürdü. Önce son on yılda yazılmış kitaplardan başladım, tabii onların içinde referans gösterilen, ‘40’lardan ‘80’lere kadar çok fazla kitap vardı, sonra onları da dahil ettim.

Sanat tarihinde sol elin kullanımıyla ilgili nelere rastladınız?

Sanat tarihinde bunu genelde dini konu alan yapıtlarda görüyoruz: Genellikle şeytan her solak olarak resmediliyor ya da mahşer gününde cennete gidecek olanlar sağ tarafa, cehenneme gidecekler sol tarafa toplanıyor gibi... Modern sanat tarihinde ise bu konuya birazcık değinen işler yapmış kişiler var ama doğrudan solaklığı işleyen birine rastlamadım.

Erdem Taşdelen

Ne gibi örnekler var mesela?

Bruce Nauman’ın el hareketleriyle ilgili, Jenny Holzer’in el baskılarıyla yaptığı işler var. Ancak direkt olarak solaklık kavramıyla ilgilenen bir şey rastlamadım. Araştırmaya başladığımda üstüne pek de iş yapılmamış bir konu var diye düşüncümü hatırladım; ki bir yandan da çok hayatın içinde, alelade ama üzerine eğilmemiş bir konu.

Bir yandan artık günümüzde fazla dikkat edilmeyen bir şey belki de; günlük pratik zorluklar dışında kimse kimseyi solak olduğu için yargılamıyor artık.

Ama o da dünyanın neresinde olduğuna bağlı. 2007 yılında Tayvan’da lisede okuyan öğrenciler arasında bir araştırma yapılmış ve solakların yüzde 57’sinin sağlık olmaya zorlandığı ortaya çıkmış. Bu çok yakın geçmişte olmuş bir olay ve çok büyük bir oran.

Belki de batıl inançların daha kuvvetli olduğu yerlerde hâlâ negatif bir anlam taşıyor olabilir.

Evet, muhtemelen. Bir yandan da araştırmalarında hâlâ ‘solaklık doğuştan mıdır yoksa sonradan mı öğrenilir’ tartışması yapıldığını gördüm. Doğuşta olduğu çok net ama eşcinsellik ile ilgili olarak da halen tartışılan şey budur. Bu anlamda başka türlü ayrımcılıklarla da bu tür paralellikler kurulabilir.

Araştırmamın eksikleri var mı sizce?

Şöyle bir eksikliği var: Türkiye’ye dair çok da araştırma yapamadım. Ancak son zamanlarda bakabildim ve örneğin şöyle bir şey öğrendim: Osmanlı Devleti’nde aynı yeniciler gibi esas ordudan farklı bir solaklar ordusu varmış! Hatta bu, çok eskiden İskoçya’da da varmış. “Sağ gösterip solurma” deyimini de buradan geliyor olabilir.

Bir yandan kendi maruz kaldığımız bir ayrımcılığı araştırmak çok ilginç ve güzeldi benim için; bir yerde empati kurmaya zorlanmış oluyorsun kendini. Onun da ilginç bir tarafı var.

İzleyici sergide nelerle karşılaşacak?

Henüz araştırma sürecinin başında işleri yapmaya başlamıştım. İlk yaptığım işte solaklığa dair bir yazıdan yola çıktım. Bilimsel bir araştırmaya göre insanlar bizim sandığımız şekliyle solak-sağlak diye ikiye bölünmüyor. Farklı eylemler için farklı ellerini kullanabiliyorlar ve aslında aradaki gri bölge sandığımızdan çok daha geniş. Bu konuda ölçüm yapabilmek için yapılmış birtakım testler var, fizyolojik testlerin yanı sıra insanların doldurduğu anketler gibi. Bunlardan biri de ‘Holland El Kullanımı Envanteri’. Burada yazı yazmaktan tenis raketi kullanmaya veya kibrit çakmaya on altı eylem belirtiliyor ve hangi elin kullanıldığı soruluyor. İşte bu eylemlerin eski kitaplarda var olabilecek illüstratif çizimlerini yaptım. Çizimlerdeki tüm hareketler sol elle yapılıyor ve ben de bunları sol elle çizdim. Tabii ben solak olmadığım için son derece titrek çizimler oldu.

İkinci yaptığım iş ise “Babamı bu işine nasıl dahil edebildim?” sorusundan yola çıktı. Ona “Senin sol elinin yazı yazarkenki heykelini yapmak istiyorum” dedim. Bu aslında onun hayatında olamamış şeyin bir nevi anıtı; tabii babam da fikri duyuncu mest oldu. Bu bronz heykeli yaparken hem onu benim hayatta yaptığım şeyin içine çekmiş oldum hem de birlikte eğlenceli vakit geçirmiş olduk.

Serginin merkezinde ise 45 dakikalık bir video var. Tüm bu süreçte beni hayrete düşüren bu araştırmaları yaptıktan sonra didaktik olmak istememe rağmen öğrendiklerimi bir şekilde insanlara da aktarmak istiyordum. En sonunda “Bu sefer de didaktik bir şey olsun” dedim ve bir ‘lecture’, konuşma hazırladım. Zaten üniversitede ders verdiğim için bu alışkın olduğum bir pratik. İki kanallı videonun ilk kanalında ben bu dersi anlatırken ikinci kanalda da konuyla ilgili yaklaşık 50 adet görsel olacak. Avustralya’da bir sokaktaki “Soldan gidin” işaretinden solak olan Charlie Chaplin’in sol eliyle çello çaldığı bir fotoğrafa, çeşitli imgelerin olduğu bir seriyi anlatıma paralel olarak üst üste koyuyorum.

45 dakika aslında video için uzun bir süre, daha önce ARTER’deki “Haset, Husumet, Rezalet” sergisindeki uzun videolar için de ‘seyirci hepsini izleyebilir mi?’ konusu konuşulmuştu.

Ben herkesin tüm videoyu izlemiyor olması konusuna çok alıştım. Böyle bir beklentim de yok ama öyle bir şey yapmaya çalıştım ki insanlar neresinden gireirse girsin, “Aa ilginç bir şeymiş, bunu biliyordum” desin. Bence solaklar bile kendi solaklıklarıyla ilgili olarak bu kadar düşünmemiş olabilirler ve videoda çok farklı bilgilerle karşılaşacaklar.

Çizimler, heykel ve video dışında başka çalışmalar da var mı?

Solakların kullanmakta zorlandıkları aletleri ve solaklar için üretilen ürünleri internette araştırırken solaklar için üretilmiş küçük, porselen bir sürahibuldu. Hem onu hem de Amerika’da ‘80’ler ve ‘90’larda çıkmış, solaklar için yapılmış bir yayın olan Left Hander Magazine’in beğendiğim kapağını da poster halinde kullanacağım. Ayrıca sergi için bastığım bir sanatçı kitabı var, tamamen solaklık ve sol elle ilgili anlamlardan oluşuyor. 500 kopya bastırılan bu kitabın bir örneği de sergide izleyiciler tarafından görülebilecek.

Çalışmalarınızda genellikle dil ve metin kullanımı ağır basıyor. Dilin işlerinizdeki yerini siz nasıl tanımlıyorsunuz?

Daha önce yaptığım iki spesifik işten örnek verebilirim. Bir, yazdığım karşılıksız aşk mektuplarını gösterdiğim “Dear”da, bir de geçen sene yine NON’da gösterdiğim “Conduit” adlı işte çok fazla metin vardı. Metni yazılı kullanmak yerine metnin eyleme, söze dökmüş halini işlerde kullanmayı denesem ne olacak diye düşündüm ve bunlar ortaya çıktı. Ki ARTER’deki sergide gösterilen terapi videolarında da bu ön plana çıkmıştı. Bu sefer de izleyicinin hakikaten bilmek istiyorsa izlemek zorunda kalacağı bir video var ortada. Bir sonraki videomda da

buna benzer bir durum olacak.

Bu gelecek projede de araştırma kısmı öne çıkacak mı? İşin araştırma kısmının sizin için önemi nedir?

Sanat yaparken bir yandan da bir şeyler öğrenmek istiyorum. Daha doğrusu ya ben zaten bir şeyleri araştırıyor oluyorum ve o nedenle o konuyla ilgili bir şey yapmak istiyorum ya da sanat yapmayı kendime bahane ediyorum ve o sayede bir şeyi araştırıyorum. Vaktimi harcamak için meşru bir bahanem olmuş oluyor. Bir sonraki işimde de hayvanlar tarafından, doğada yetiştirilmiş ‘vahşi çocuk’ (feral child) konseptini işlemeyi düşünüyorum. Bir ön araştırma yaptım bile. Elbette çok fazla efsane var; gerçek olarak verilen hikayelerde de gerçek mi değil mi emin olamıyoruz. Ama benim asıl ilgilendiğim kısım gerçekliğinden ziyade bu konuyla neden ilgileniliyor ve ‘vahşi çocuk’ fikri insanlar için neden bu kadar büyüleyici... Toplum tarafından yapılan dayatmaların tamamen dışına çıkarak çocuk yetişmek insanların hayalgücünü kuralayan bir konu. Roma’ya ismini veren Remus ve Romulus’tan Tarzan’a birçok referans var. Ben de bu efsane, belgesel ve dokümanlara bakıp bir belgesel yazmayı düşünüyordum. Bu belgeseli gerçekten çekmeyeceğim ama videoda o belgeselin sunucu seçmelerinde insanlar o metni olabildiğince sansasyonelize ederek okumaya çalışacaklar.

Bu sene hem Contemporary Art Society of Vancouver Emerging Artist’s Prize finalist olduğunuz hem de Hnatyshyn Foundation’ın verdiği Charles Pachter Emerging Artist Prize’ı kazandınız.

İlki için spesifik bir proje yapmadım, zaten var olan işlerimden üçünü gösterdim. Charles Pachter Emerging Artist Prize ise hiç beklemediğim bir şey değildi. Çünkü başvurulan bir ödül değil ve tamamen Kanada’ya özel, ulusal bir organizasyon. Vakıf toplamda üç farklı ödül veriyor: Biri kariyerinin ileri safhasında olan bir sanatçıya, ikincisi bir küratöre veriliyor. Üçüncü ödül ise bir sene önce ödül kazanan küratörün seçimiyle yükselen bir sanatçıya veriliyor. Montreal’deki bir küratör de bu yıl beni seçmiş. “Ödül kazandınız” diye telefon geldi ve tabii ki çok mutlu oldum çünkü 6 yıldır orada yaşıyorum “Artık buraya kabul edildim” gibi hissettim.

Kanada’da çalıştığınız bir galeri var mı?

Yok. Oradaki sanat dinamiği çok farklı çünkü çoğunlukla ticari kaygı gütmeyen, sanatçılar tarafından kurulmuş merkezler var. Güncel sanat piyasası neredeyse yok. Sanatçılar genellikle üretim için hibe alıyorlar.

Oradaki sanat ortamından memnun musunuz peki?

Memnunum çünkü işin içine çok fazla ticaret girmedeği için çok daha rahat üretim yapabiliyor. İnsanlar sanat yaparken gönlünden geçeni rahatça yapabiliyorlar. Tabii devlet desteğine tâbi olmanın da kötü yanları var; hibe almak için belli bir dile hakim olmak, yapılacak projenin topluma katkısı nedir açıklamak zorundasınız, çünkü herkesin verdiği vergilerden geçiniyorsunuz.

Burası oradan nasıl görünüyor?

Ben senede iki kere geliyorum buraya. Buradaki konumumu dışarıdan çok iyi okuyamıyorum ama burada bir galerim olmasından çok memnunum; burayla ilişkimin canlı tutuyor çünkü İstanbul artık gerçekten bir merkez. Dışarıdan burayı çok aktif görüyorum, çok sanatçılar, iyi iş üreten insanlar var. Ayrıca çok fazla bağlantısı var Avrupa’yla, o da çok güzel bir şey, ama sunu da söyleyeyim dışarıdan burayı çok ticari görüyorum.

Fırat Arapoğlu
firat.arapoglu@gmail.com

Geçtiğimiz sezon gezdiğimiz 13. İstanbul Bienali’ni, majör/minör sergileri, sanat fuarlarını ve daha birçok etkinliği geniş bir perspektifte düşünelim: Belirli ‘yapıtlara’ baktığımızda hiç içimizden “Eee... Sonuç?” sorusu geçmedi mi? Bir galeriye girdiniz, karşınızda bir ‘sanat nesnesi’ yer alıyor ve kallavı de bir fiyatta sahip. Fakat ilk etapta inandırıcı gelmiyor size, “Bu sanat mı, gerçekten?”. Evet karşınızda bunun bir sanat nesnesi olduğunu iddia eden bir ‘sanatçı’ ve o nesneyi içinde algıladığımız ve size bunu bir sanat nesnesi olarak sunan bir ‘sanat galerisi’ mevcut ya da müze, bienal vb. Pekî, nasıl emin olacaksınız onun bir sanat yapıtı olduğuna?

Örneğin karşınızda bir ‘kaset koleksiyonu’, duvarlarda bazı müzikle ilgili ‘bayraklar’, bir ses dinletisi ve çeşitli objeler yer alıyor. Bunlar müzikle ilgili ‘nesnelere’ bir araya getirilmesinden oluşmuş bir ‘düzenleme’ midir yoksa düpedüz bir sanat nesnesi midir? Hadi gelin biraz sanat felsefesi eğzersi yapalım, öyle ya yeni sezonda da ‘sanata benzeyen’ birçok nesne ve ‘nesneye

benzeyen’ birçok sanat yapıtı göreceğiz, hazırlıklı olalım.

John Carey’e referansla devam edeyim: “Bir şeyi sanat yapıtı olarak adlandırmak, kişisel bir yargıyı ifade etmektir”. Bu düşünce yapısından hareket edersek eğer, “Sanat yapıtı nedir?” sorusunun cevabı “herhangi birisinin sanat yapıtı olarak gördüğü şey, sanat yapıtıdır” olacaktır. O zaman bir kişi dahi onu sanat yapıtı olarak kabul etse, bu gerçeklik değişmez. Böylece, yeryüzünde insan sayısı kadar sanat nesnesinin olduğunu kabul edebiliriz. Bu tarz bir ‘ben-merkezci’ yaklaşım, çağımızda kendisine fazlasıyla yandaş bulmaktadır, her ne kadar bazı sanatçılar ve sanat profesyonelleri kendilerini ‘toplumcu’ gibi sunsalar dahi. Böylece her bir ‘sanatçı’ (ya da aday) çalışmalarını herhangi bir başka kişinin ya da kurumunun onayını almaksızın ‘sanat’ olarak sunabilecektir.

Ama gerçekten bu iş bu kadar kolay mı? Şimdi de George Dickie’ye bakalım: “Sanat yapıtı, kurumsal bağlam içerisinde işgal ettiği pozisyon nedeniyle

bir sanat yapıtıdır”. Yani diğer bir deyişle, sanat yapıtı, sanat dünyasının onay verdiği noktada sanat yapıtı olarak kabul edilir. Bu yaklaşımın önemli temsilcileri arasında Arthur Danto ve George Dickie var. Danto’ya göre “sanat dünyası hüküm verdiği zaman nesnelere, sanat yapıtıdır”. Dickie’ye göre ise sanat üzerinde “müzakere edilmiş bir statüye” sahiptir ki, böylece bu “müzakereli” sanat dünyası adını verdiğimiz belirli bir sosyal kurumun temsil eden/onun içine işlev gören kişi/kişiler olarak belirleyebiliriz.

Tabii hemen bir genellemede bulunmak, çok etkin bir düşünme pratiği değil. Biraz daha analiz edelim. Sanat dünyası adını verdiğimiz ve içinde önemli bir noktayı kurumların, küratörlerin, bilinen sanatçıların ve yarımcıların oluşturduğu geniş kurumsal yapı, toplumsal beğeniyi yönlendirmeye ve ona kendi ideolojilerine uygun bir şekil vermeye çalışır. Bu en iyimser ve en az güçlü oldukları bir yapıyı yansıtır. Fakat iş eğer bu kurumsal yapı çok daha kuvvetliyse, oldukça farklı ve etki-

li bir yetkiye dönüşmektedir: Kolektif olarak neyin ‘sanat olabileceğine’ karar verebilir ve hatta böylece sanatın ne olduğuna (en azından kendi dönemleri için) dair yargıları toplumsal olarak meşruiyet kazanabilir.

Sanat tarihinde bireysel bağlamda akademisyenler en nihayetinde sadece kendi yaklaşımlarını kabul eden dar bir çevrenin olumlamasıyla ‘bilim adamı/bilim kadını’ olarak meşrulaşabilirler. Ama sanat dünyasında böyle bir şey mevcut değildir, bir sanatçı başka bir sanatçı arkadaşına “bu müthiş bir sanat yapıtıdır” dediğinde, bu ancak arkadaşça bir tespit olarak kabul edilebilir. Fakat sanat yapıtına nihai ‘onayım’ verecek olan kurum olacaktır. Öyleyse, bu bakış açısıyla, bazı nesnelere neden sanat yapıtı olarak kabul edildiğini anlamak için sanatçılara değil, sanat dünyasıyla bağıntılı kurumlara bakmamız gerekecektir.

“Sanat nedir?” sorusunun cevabının, en azından, büyük boyutlu bir ticaret ağının bir kısmında bulabileceğimizi varsayabiliriz. Böylece İstanbul’da ya da

başka bir kültür başkentinde sergileri gezerken, bu kısmı da göz önüne almanız gerektiğini görmekteyiz.

Peki bir üçüncü içi açabilir miyiz? Elbette, onu da ‘kavram olarak sanat’ üzerinden düşünelim. ‘Düşünce tek başına sanat yapıtı olabilir’. Tabii her düşünce sanat yapıtı olabilir mi ya da sadece sanat semsiyesi altında öbelenen düşüncelerin referans verdiği bir kütme içerisinde mi düşünceler sanat yapıtı olabilir, soruları her daim sorulmak kaydıyla.

Sanat nedir ve bir nesneyi gördüğümüzde, incelediğimizde onun sanat olacağını nasıl bilebiliriz? Danto’ya göre felsefe iki ayırt edilemezi, ayırt edebilme ihtiyacı doğduğunda zorunlu hale gelmektedir: Bu gerçek yaşam mı yoksa sanat mı? Neden ve sonuç mu yoksa saçma sapan bir nesnelere kümesine mi bakıyoruz? Baktığımız nesne gerçekten sanat mı yoksa düpedüz bir nesnelere kümesi mi? 1990’larda bir parfüm reklamının sonunda bir dış ses, çapkin çapkin şunu söylemekteydi: “Gerisi size kalmış”.

Sıkıcılığın erdemi